

Dr. Þorsteinn Sæmundsson
Jarðfræðingur

NÁTTÚRUSTOFA
Norðurlands vestra

Forsendur fyrir Ramsarsvæði í Skagafirði

Trausti Baldursson¹ &
Þorsteinn Sæmundsson²

¹ Náttúruvernd ríkisins, Skúlagötu 21, 101 Reykjavík

² Náttúrustofa Norðurlands vestra, Aðalgata 2, 550 Sauðárkrókur

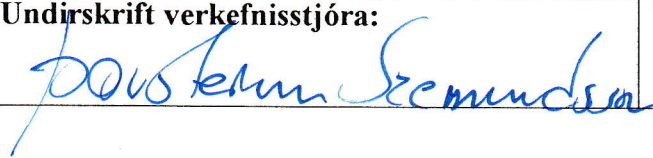
NNV-2002-004

Maí 2002

NÁTTÚRUSTOFA Norðurlands vestra

Lykilsíða

Skýrslunúmer: NNV-2002-004	Dagsetning: 07.05.2002	Dreifing: -- Opin -X-Lokuð til -----
Heiti skýrslu: Forsendur fyrir Ramsarsvæði í Skagafirði		Upplag: 15 Fjöldi síðna: 7
Höfundur / höfundar: Trausti Baldursson & Þorsteinn Sæmundsson		Verkefnisstjóri / verkefnisstjórar: Þorsteinn Sæmundsson
Gerð skýrslu / verkstig: Ráðgjöf vegna forsendna fyrir Ramsarsvæði		Verknúmer: 2002-004
Unnið fyrir: Sveitarfélagið Skagafjörður		
Samvinnuaðilar: Náttúruvernd ríkisins		
Úrdráttur: Í skýrslunni eru settar fram hugmyndir og forsendur fyrir Ramsarsvæði í Skagafirði og að hverju sé að huga áður en að reglur um slíkt svæði er samdar. Einnig eru taldir upp kostir þess fyrir Sveitarfélagið Skagafjörð að setja á laggirnar slíkt svæði, meðal annars út frá sjónarhóli ferðaþjónustu í Skagafirði, þó svo að það sé ekki megin forsenda fyrir stofnun svæðisins.		
Lykilorð: Skagafjörður, votlendi, fuglar, Ramsar samningur		ISBN-númer:
Undirskrift verkefnisstjóra: 	Yfirfarið af:	

Formáli

Eftirfarandi skýrsla er unnin af Náttúruvernd ríkisins og Náttúrustofu Norðurlands vestra vegna hugmynda Sveitarfélagsins Skagafjarðar um að setja á stofn Ramsarsvæði í Skagafirði í sambandi við aðalskipulagsgerð fyrir tímabilið 2001-2012.

Í skýrslunni eru settar fram hugmyndir og forsendur fyrir slíku svæði og að hverju sé að huga áður en að reglur um slíkt svæði er samdar. Einnig eru taldir upp kostir þess fyrir Sveitarfélagið Skagafjörð að setja á laggirnar slíkt svæði, meðal annars út frá sjónarhóli ferðapjónustu í Skagafirði, þó svo að það sé ekki megin forsenda fyrir stofnun svæðisins.

Inngangur

Sveitarfélagið Skagafjörður í samvinnu við Náttúrustofu Norðurlands vestra leggur til að í aðalskipulagi fyrir Skagafjörð 2001-2012 verði afmarkað eftirfarandi votlendissvæði og stefnt að tilnefningu þess sem Ramsarsvæðis samkvæmt alþjóðlegum samningi þar um, náist um það samkomulag við landeigendur. Mörk svæðisins eru en innan þess eru m.a. annars friðlandið við Miklavatn og svæði nr. 418 á Náttúru-minjaskrá.

Svæðið verði merkt sem ??? á Aðalskipulagi.

Margar ástæður liggja að baki því að sveitarfélaginu þykir ástæða til að tilnefna framangreint svæði sem verndarsvæði til framtíðar. Má þar nefna aukinn skilning á mikilvægi náttúrunnar og varðveislu hennar. En einnig skilningi fyrir þeim atvinnutækifærum sem felast í lítt eða ósnortinni náttúru. Atvinnutækifærum sem tengjast ferðaþjónustu í víðum skilningi og grundvallast á verndun náttúru- og menningarsögulegra verðmæta.

Náttúrufar

Stór hluti framangreinds svæðis er lítið eða ósnortið votlendi. Reynt hefur verið að framræsa hluta svæðisins en þar sem stórir hlutar þess standa mjög lágt eru skurðir að fyllast aftur. Vegna vegaframkvæmda þ.m. brúa-gerðar hefur verið farið í ýmsar fyrirbyggjandi aðgerir s.s. fyrirhleðslur. Hefðbundnar nýttar af svæðinu eru helstar hrossabeit, veiðar og ?.....

Votlendið einkennist af ám, vötnum, tjörnum, flæðiengjum og mýrum. Einkennisgróður eru starir og fífa. Eins og áður segir eru hluti votlendisins nú þegar friðað þar sem er Miklavatn og nánasta umhverfi þess. En það nýtur verndar samkvæmt lögum um náttúruvernd. Er það verndað vegna mikilvægi þess sem búsvæði fugla.

Stórt svæði í Austari Héraðsvötnum er á Náttúruminjaskrá nr. 418. *Austara-Eylendið, Rípurhreppi, Viðvíkurhreppi, Skagafjarðarsýslu. Óshólmasvæði Eystri-Héraðsvatna. Að austan fylgja mörk austurbakka Eystri-Héraðsvatna frá sjó suður að norðurodda Holtseyjar, en að vestan vesturjaðri mýrlendis við Ríp og síðan vesturbökkum Ásvatns og Garðsvatns og til sjávar í Garðskróki. Fjölbreytt fuglalíf og gróður.*

Landsvæði sem kallað er Miklavatn – Skógar er á lista yfir mikilvæg fuglasvæði í Evrópu (Important Bird Areas in Europe, Birdlife Conservation Series No. 8. Volume 1: Northern Europe). En það er listi gefinn út

af Bird Life International. Það svæði sem þar er nefnt tekur yfir Miklavatn, Áshildaholtsvatn, Tjarnartjörn og Skóga. Helstu fuglategundir á svæðinu eru álf, grágæs og duggönd. Svæðið er mikilvægt fjaðrafelli-svæði og varpland ýmissa fugla s.s. vaðfugla og anda. Fjöldi annarra fugla verpir í nágrenni við svæðið og hefur vafalaust af því ýmis bein eða óbein not s.s. mófuglar og rjúpa.

Útivist/ferðapjónusta

Landsvæði það sem hér um ræðir er hefur ótvírætt mikið útivistargildi auk þess að hafa hátt náttúruverndargildi vegna gróðurfars og dýralífs. Útivistargildið felst bæði í hefðbundinni för um svæðið á hestum en kannski ekki síst í framtíðinni sem einstakt fuglaskoðunarsvæði. Það eitt að stefna að því að gera votlendið að Ramsarsvæði, ef það uppfyllir öll skilyrði þar að lútandi, mun draga athygli að svæðinu á lands- og alþjóða-vísu. Óbein áhrif geta/verða þau að fleira mun verða í boði fyrir menn að skoða. Til dæmis þá sem koma til að skoða merkilega sögu Skagafjarðar, t.d. með heimsókn í Glaumbæ og vesturfarasafnið á Hófsósi. Hægt er að tengja svæðið enn frekar við aðra möguleika s.s. bátasiglingu út í ey, ferð inn á hálendið siglingar á fljótum o.s.frv. Svæðið hefur því mikla leika hvað ferðapjónustu snertir en gæta verður vel að þolmörkum svæðisins því aðdráttaraflið er náttúra þess. Skagafjörður gefur því möguleika á útivist og fræðslu um náttúrunna frá fjalli til sjávar og alla leið til Ameríku þar sem saga fólksins og náttúrufar haldast í hendur.

Framtíðarsýn um landnýtingu

Það þarf að hyggja að mörgu áður en svæðið er tilnefnt sem Ramsar-svæði. En það er gert á alþjóðavettvangi af utanríkisráðuneytinu í sam-vinnu við umhverfisráðuneytið eftir umfjöllun á Alþingi t.d. eftir sam-þykkt þingsályktunartillögu þar um.

Í upphafi er rétt að gera sér grein fyrir þeim skyldum, kvöðum, og rétt-indum, kostum, sem fylgja friðlýsingu eða tilnefningu á svæði á Ramsar-lista. Áður hefur verið fjallað um hvernig svæði sem nýtur alþjóða vernd-ar vegna náttúruverðmæta getur laðað að ferðamenn og verið öðrum svæðum til stuðnings og aukið fjölbreytni í mögulegum áningarstöðum. Verður því ekki fjallað frekar um þann þátt hér heldur beint athyglinni að skyldum og kvöðum sem eru annars vegar til verndar en leiða hins vegar til nýrra möguleika eins og hefur verið nefnt.

Ekkert svæði á Íslandi er einvörðungu Ramsarsvæði án þess að njóta líka verndar á annan hátt. Þjórsárver og Grunnafjörður eru friðlönd samkvæmt lögum um náttúruvernd og Mývatn og Laxá njóta verndar samkvæmt sérlögum. Þessi afstaða hefur verið tekin þar sem verndun Ramsarsvæða er ekki gerð nægjanlega vel skil í almennri löggjöf um náttúruvernd. Víða erlendis t.d. í Noregi eru til Ramsarsvæði án sérstakrar annarra verndar. En með tilkomu ýmissa tilskipana innan Evrópubandalagsins hafa lönd sem tilheyra Evrópubandalaginu, þ.m.t. Norðurlöndin tilnefnt ýmis Ramsarsvæði undir annarskonar verndarákvæði s.s. Natura 2000 en við það hefur verndun þeirra styrkst.

Umgengisreglur fyrir svæði eins og það sem hér um ræðir eiga fyrst og fremst að tryggja að landnotkun, hver sem hún er, sé í anda sjálfbærrar nýtingar. Verður það hugtak ekki skilgreint freka hér. Allir aðilar, sem koma að verndun framangreind svæðis, svo sem landeigendur, sveitarfélag, önnur stjórnvöld s.s. ríkið og ýmis hagsmunasamtök um náttúruvernd og útivist verða að gera sér grein fyrir um hvað þarf að nást samkomulag áður en að verndun verður. Er því rétt að benda á nokkur eftirfarandi atriði:

Tilgangur verndunar framangreinds votlendissvæðis, eða að gera svæðið að Ramsarsvæði, er að vernda landslag og lífríki þess. Sérstaklega fuglalífið sem er auðugt og fjölbreytt. Markmið friðlýsingarinnar er einnig að tryggja almenningi fræðslu um hið auðuga lífríki sem þar er að finna og tengja þá fræðslu almennri landnýtingu tengdri ferðaþjónustu og útivist.

Skoða þarf sbr. hér að ofan hvaða tegund friðlýsingar er heppilegust í framtíðinni og hvernig er best að stjórn þess sé háttað. Augljóst er að það verður ekki gert nema með aðkomu heimamanna og ýmissa aðila og þá á formi t.d. sérstakrar umsjónarnefndar. Ef svæðið er viðurkennt á alþjóðavísu og verndað samkvæmt lögum um náttúruvernd þarf aðkomu stjórnvalda t.d. Náttúruverndar ríkisins.

Setja þarf reglur um ýmis atriði sem þarf að ná samkomulagi um. Má þar t.d. nefna eftirfarandi: a) Mannvirkjagerð, jarðrask og breytingar á landi, vatnsborðshæð og rennsli vatna. Ákveða þarf hver gefur leyfi fyrir slíku og hvernig. Þegar um er að ræða landslög s.s. lög um náttúruvernd eru þessar breytingar háðar leyfi Náttúruverndar ríkisins en ávallt er reynt að hafa umsjónanefnd til ráðgjafar um málefni friðlýstra svæða og gefur hún þá umsögn. Reglur og ákvarðanatöku þarf að vera í samræmi við að svæðið telst mikilvægt ekki bara á héraðsvísu heldur einnig lands- og heimsvísu.

Þar sem um er að ræða votlendi sem hefur verið raskað þarf sérstaklega að skoða endurheimt votlendis. Á t.d. landeigendum að vera heimilt að endurheimta votlendi án kvaða eða á fyrst að gera um það t.d. deiliskipulag sem byggir á verndaráætlun (verndar- og framkvæmdaáætlun). Verndar- og framkvæmdaáætlun gerir grein fyrir bæði náttúrufari og hvaða framkvæmdir eru ásættanlegar út frá mörgum sjónarmiðum.

Hlutverk umsjónarnefndar væri t.d. að koma að gerð slíkar verndaráætlunar og tryggja henni framgang.

Ákvæði í reglum fyrir friðland (?) eða Ramsarsvæði eiga ekki að breyta rétti landeigenda til hefðbundinna nytja innan svæðisins og ekki skerða rétt þeirra til venjulegrar umferðar um svæðið og dvalar á því eins og verið hefur. Til þess að slíkt sé framkvæmanlegt í sátt við alla þarf að skilgreina strax hvað séu hefðbundnar nytjar á svæðinu t.d. (grasnytjar, beit, fuglaveiðar, veiðar í vötnum, ??????) o.s.frv. En einnig þarf að skilgreina hvenær, hvar og í hve miklu magni hefðbundnar nytjar eru í samræmi við sjálfbæra nýtingu. Hér eru upplýsingar heimamanna/landeiganda mikilvægastar og ákvarða í raun framtíð svæðisins.

Taka þarf sérstaklega á dýraveiðum þ.e. hvort þær eiga að vera óheimilar í „friðlandinu“? Hvort að takmarka eigi veiðar t.d. við ákveðnar fugla- tegundir á ákveðnum svæðum á ákveðnum tíma, og þá í samræmi við almenn lög, eða við t.d. mink? Hvort landeigendur eigi einir að hafa rétt til veiða eða hvort þeir eigi að geta selt leyfi til þriðja aðila o.s.frv. Best er að afgreiða svona hluti strax í sátt til að auðvelda framþróun svæðisins. Önnur hlunnindi þarf líka að skoða s.s. eggjatöku en það fellur einnig undir hefðbundnar nytjar (?).

Taka þarf á almennri umferð gangandi fólks t.d. með að gangandi fólki er heimil för um svæðið í lögmætum tilgangi. En t.d. á varptíma þarf að takmarka umferð og t.d. á tímabilinu 15. maí til 1.júlí væri umferð um svæðið eða ákveðin svæði óheimil.

Taka þarf á umferð með hesta um verndarsvæðið. Á hún aðeins að vera heimil á hefðbundnum leiðum? Hverjar eru þá þær leiði? Eða er engin ástæða til að takmarka hestaferðir nema á ákveðnum tíma á ákveðnum svæðum og jafnvel stærð hópa. Ef um frávík frá þá samþykktum reglum er að ræða þá skal vera haft samband við umsjónarnefnd og óskað undanþágu. Einnig þarf að taka á skipulögðum hestaferðum t.d. í kringum ferðabjónustu. Mikilvægast er að landeigendur séu leiðandi í umræðu um þetta efni.

Taka þarf á umferð vélknúinna farartækja um friðlandið á sama hátt og hér að ofan í tengslum við bæði hefðbundnar nýttjar og svo annað (jet-ski, hraðbátar ???).

Eins og áður segir þarf að gera verndar- og framkvæmdaáætlun að fenginni tillögu umsjónarnefndar þar eftir má setja svæðisbundnar reglur um umferð á hinu friðlýsta svæði.

Almennar reglur verða vera s.s. að a) Skyld er að ganga vel um „friðlandið“, verndarsvæðið og hvorki raska jarðmyndunum né gróðri. b) Losun jarðefna, rusls eða sorps er óheimil innan marka verndarsvæðisins. c) Náttúrustofa Norðurlands vestra í samráði við Náttúruvernd ríkisins skipuleggur rannsóknir, vöktun og eftirlit með náttúrufari svæðisins.

Ef gengið er alla leið með friðun mætti skipa fimm manna umsjónarnefnd með friðlandinu. Samsetning slíkrar nefndar gæti verið eitthvað í þessa átt. Sveitarfélagið Skagafjörður og Akrahreppur tilnefna einn fulltrúa hvor, landeigendur einn, Náttúrustofa Norðurlands vestra einn og Náttúruvernd ríkisins einn og er sá formaður nefndarinnar. Skipa skal þriggja manna varastjórn.

Skipunartími nefndarinnar er sá sami og kjörtímabil sveitarstjórna. Þeir sem tilnefna fulltrúa í nefndina bera kostnað þann sem af nefndarstörfum hlýst.

Hlutverk umsjónarnefndar er að sjá um friðlandið, gefa álit um áætlanagerð sem varðar framkvæmdir innan þess og annað er við kemur rekstri og framkvæmdum.

Önnur almenn atriði sem þarf að taka afstöðu til:

Allt eftir því hve langt ferlið fer þ.e. ef að verndað er samkvæmt lögum um náttúruvernd þarf að vera fyrir hendi heimild til að gefa undanþágur t.d. svona: Náttúruvernd ríkisins getur að fenginni umsögn umsjónanefndar veitt undanþágur frá ákvæðum friðlýsingar þessarar.

Um viðurlög vegna brota á reglum þessum fer eftir ákvæðum laga nr. 44/1999 um náttúruvernd.

Ráðuneytið er samþykkt friðlýsingunni sem tekur gildi við birtingu þessarar auglýsingar í Stjórnartíðindum.

Ef svæðið nær einnig yfir friðland við Miklavatn þá þarf að fella úr gildi auglýsingu nr.29/1977

Umhverfisráðuneytið, xx. xxxx 2002.

Náttúrustofa Norðurlands vestra

Aðalgata 2 Pósthólf 112 550 Sauðárkróki Sími 453 7999 Fax 453 7998

Netfang natturustofa@krokur.is Heimasíða <http://www.krokur.is/~nstofa>